

Yliopistokirjastojen neuvoston työvaliokunnan kokous

Aika: Maanantai 20.10.2003 klo 10.15–13.30
Paikka: Kai Ekholmin työhuone, Helsingin yliopiston kirjasto
Osallistujat: Päivi Kytömäki, pj., Tore Ahlbäck, Kai Ekholm, Mirja Iivonen, Ari Muhonen, Marita Turpeinen
Asiantuntijat: Kristiina Hormia-Poutanen
Sihteeri: Irma Reijonen

1. Kokouksen avaus

Päivi Kytömäki avasi kokouksen.

2. Asialistan hyväksyminen

Päätettiin käsitellä muissa asioissa European Library Advisory Boardin ehdokkuudet ja osaamiskartoituksen tekeminen.

3. Tiedotusasiat

- 3.1. Opetusministeriö on asettanut seurantaryhmän valmistelemaan HYK:n toimialan ja tehtävien laajentamiseen liittyviä toimenpiteitä. Seurantaryhmä koordinoi yleisten kirjastojen, ammattikorkeakoulukirjastojen ja erikoiskirjastojen saamien keskitettyjen palvelujen rahoitusjärjestelyjen toteuttamista, kehittää opm:n ja HYK:n välistä vuosittaista tulosneuvottelua ja valmistelee esitykset muutoksiksi säädöksiin. Yliopistokirjastoja ryhmässä edustaa Päivi Kytömäki.
- 3.2. Kansalliskirjastolla ja Varastokirjastolla on käynnistymässä yhteinen digitointihanke, jossa edetään Kuldi-työryhmän laatiman kansallisen digitointiohjelman mukaisesti. Rahoitusta on kolmeksi vuodeksi.
- 3.3. Informaatiotutkimuksen laitokset ja kansalliskirjasto ovat keskustelleet tutkimushankkeen kokoamisesta. Hankkeessa on tarkoitus yhdistää ammattilliset ja tutkimukselliset näkökulmat.
- 3.4. Opetusministeriö järjestää 30.10. Kirjastostrategia 2010 -jatko-seminaarin
- 3.5. IFLAn uusi presidentti Raseroka tulee vierailulle Suomeen ja on 31.10. paikalla kansalliskirjaston auditoriossa pidettävässä tilaisuudessa.
- 3.6. Kirjastojen, arkistojen ja museoiden yhteistyötä tiivistetään epävirallisessa e-KAM-yhteistyöhankkeessa.

4. FinELibin asiat

- 4.1. Toimintaperiaatteet ja palvelusopimukset
Kristiina Hormia-Poutanen kertoi FinELib-konsortion toimintaperiaatteiden ja palvelusopimuksen käsittelystä kirjastosektoreilla. Vuodesta 2001 konsortiolla on ollut kirjatut toimintaperiaatteet, jotka konsortion jäsenkirjastot ovat allekirjoittaneet. Palvelusopimuksia on tehty palvelusta maksavien jäsenten kanssa. Kaudelle 2004-2006 on luonnosteltu kaikille sektoreille yhteiset asiakirjat, jotka ovat olleet kirjastosektoreilla kommentoitavana.

Toimintaperiaatteisiin on kirjattu FinELib-konsortion yleiset linjaukset, kun taas palvelusopimuksissa on yksityiskohtaisempia menettelytapoja. Rahoituspohja on eri sektoreilla erilainen. Opetusministeriö on osoittanut yliopistobudjetista keskitettyä

rahoitusta yliopistokirjastojen palveluun ja aineistohankintoihin, ammattikorkeakoulujen palvelusopimukset on rahoitettu opetusministeriöstä ja myös yleisten kirjastojen palvelusta on laskutettu opetusministeriötä. Tutkimuslaitokset ovat maksaneet palvelun ja aineistot omasta budjetistaan.

Kommenteissa on kiinnitetty huomiota mm. seuraaviin asioihin:

- 1) kuka allekirjoittaa asiakirjat, 2) miten määritellään oleellinen korotus hintaan, 3) sanktiot väärinkäytöksistä, 4) miten muotoillaan keskitetyn rahoituksen saaminen 5) aikamäärien täsmällisyys.

Keskusteltiin esitetyistä kommenteista. Asiakirjojen allekirjoittajalla tulee olla juridinen valtuutus. Todettiin, että yliopistoissa asiakirjat voisi allekirjoittaa kukin kirjasto, koska kirjastot ovat FinELibin asiakkaita. Sitovan ilmoittautumisen jälkeen tapahtuvien hinnankorotusten osalta pidettiin mahdollisena käytäntöä, että FinELib-palvelussa arvioidaan, milloin on tarpeen kysyä kirjastoilta, tulevatko ne mukaan hinnankorotuksesta huolimatta. Tapauskohtaista arviointia tarvitaan sen vuoksi, että esimerkiksi prosenttirajan käyttäminen korotuksen oleellisuuden määrittelemiseksi ei ole riittävä keino. Sen sijaan mahdollisena pidettiin euromääräisen alarajan määrittelemistä. Väärinkäytöksistä seuraavien sanktioiden osalta todettiin, että kirjastoissa olisi tarpeen kehittää yhteistä toimintapolitiikkaa tilanteisiin, joissa yksittäinen käyttäjä rikkoo aineiston käyttöehtoja. Palvelusopimuksilla on tältä osin yhteys lisenssisopimukseen ja myös lisenssipolitiikkaa on tarpeen tarkistaa. Keskitetyn rahoituksen kirjaamiseksi palvelusopimukseen ehdotettiin muotoilua: Yliopistojen palvelumaksut katetaan opetusministeriön FinELibille osoittamasta keskitetystä rahoituksesta. Aikamäärien ja muidenkin muotoilujen toivottiin olevan täsmällisempiä.

FinELibin ohjausryhmä käsittelee kommenttien perusteella muokatut asiakirjat ja eri kirjastosektoreiden puheenjohtajat voivat tarvittaessa vielä käydä yhdessä läpi lopulliset muotoilut.

4.2. E-kirjojen hankintaperiaatteet ja suositukset

FinELib on hankkinut elektronisina kirjoina hakuteoksia ja sanakirjoja, mutta ei linjausten puuttuessa ole edennyt e-kirjojen hankinnassa pidemmälle. FinELib asetti linjauksia miettimään työryhmän, johon ovat kuuluneet Kristiina Hormia-Poutanen, FinELib (puh.joht.), Marja-Liisa Seppälä, FinELib (siht.) 19.5 saakka, Ari Rouvari, FinELib, Sirkka-Liisa Korkeila, Opiskelijakirjasto, Matti Yrjölä, HKKK:n kirjasto, Riitta Lähdemäki-Taipalus, VTT, Pirjo Lipasti, Helsingin kaupunginkirjasto, Iris Tahvanainen, EVTEK – ammattikorkeakoulu, Eija Ristimäki, Virtuaaliyliopisto. Kristiina Hormia-Poutanen esitteli e-kirjatyöryhmän laatimaa ehdotusta e-kirjojen hankinnan periaatteiksi. Työryhmä suosittelee myös toimenpiteitä e-kirjojen hankinnan järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Ehdotukset ja niihin liittyvä taulukko kirjojen sopimusehdoista ovat liitteinä. FinELib on pyytänyt 31.10. mennessä eri kirjastosektoreilta kommentteja toimintasuosituksiin ja lisensointiperiaatteisiin.

Keskustelussa todettiin, että hakuteosten ja sanakirjojen lisensointi sopii hyvin tehtäväksi yhteishankintana. Yliopistoissa kurssikirjat ovat tärkein hankittava e-kirja-aineisto, mutta niiden lisensointi yhteishankinta on mutkikkaampaa ja vaatii paljon selvitystyötä. Opetusmenetelmien kehittämisen toivottiin vaikuttavan kurssikirjakäytäntöihin. E-kirjahankinnan kustannuksia on selvitettävä ja kehitettävä niihin sopivia

kustannustenjakomalleja. Myös e-kirjojen kuvailun vaihtoehtoja tulisi selvittää. Todettiin, että tarvittavia selvityksiä kannattaa tehdä yhteisesti.

Todettiin, ettei FinELibin panostusta e-kirjojen hankintaan kannata tässä vaiheessa lisätä, vaan FinELibin tulisi edelleenkin keskittyä isoihin yhteishankintoihin. Sen sijaan tarvittaisiin kansallinen kehittämisryhmä, joka kokeilee ja selvittää toimintatapoja e-kirjojen hankinnassa. Tällaisen ryhmän koordinointi sopisi hyvin esimerkiksi Opiskelijakirjaston tehtäväksi ja siinä tulisi olla edustajat opetusministeriöstä, eri kirjastosektoreilta ja keskeisistä kotimaisista yhteistyötahoista.

Hyväksyttiin e-kirjatyöryhmän esittämät linjaukset ja ehdotettiin, että kansalliskirjasto mahdollisesti yhdessä Opiskelijakirjaston kanssa kokoaa e-kurssikirjahankintaa selvittävän työryhmän.

4.3. Muuta ajankohtaista

Elsevier-sopimuksen uusimiseksi käytäviä neuvotteluja valmistelemaan kootaan pienehkö työryhmä, jossa edustettuina olisivat yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja tutkimuslaitoskirjastot. Yliopistokirjastojen edustajiksi valmistelutyöryhmään ehdotettiin isojen yliopistojen edustajia Turun yliopistosta (Antero Laiho) ja Helsingin yliopistosta (Kaisa Sinikara) ja keskikokoisten yliopistojen edustajaksi Tampereen teknillistä yliopistoa (Arja-Riitta Haarala). FinELib-palvelut kokoaa työryhmän.

5. Nelli-portaali & DOMS & Voyager -triangeli

5.1. Ajankohtaista Nelli-portaalihankkeesta

Kristiina Hormia-Poutanen kertoi, että 4.11. järjestetään kirjastoille tiedotus- ja keskustelutilaisuus, jossa kerrotaan portaalin ylläpidon keskitetyistä palveluista ja paikallisesti tuotettavista palveluista. Portaalin avaamisen ajankohta on vielä avoinna. MetaLib-ohjelmistosta on tulossa kevään aikana uusi versio, joka sisältää parannuksia asiakkaan käyttöliittymään. Parhaillaan pohditaan mahdollisuutta, että portaali olisi avoimessa testikäytössä kevään ajan nykyisellä ohjelmaversiolla, ja varsinainen portaalipalvelu avattaisiin vasta, kun on saatu riittävästi aineistoja haettavaksi ja uusi ohjelmaversio käyttöön.

5.2. Ajankohtaista DOMSista

Kansalliskirjasto pyysi syyskuun aikana ilmoituksia kirjastoilta aikomuksista ottaa DOMS-järjestelmä käyttöön ensimmäisessä käyttöönottovaiheessa. Taideteollisen korkeakoulun, Lappeenrannan teknillisen yliopiston ja Jyväskylän yliopiston kirjastot ovat ilmoittaneet halukkuudestaan. Kuopion ja Teknillisen korkeakoulun kirjastot harkitsevat asiaa.

Kai Ekholm kertoi, että sopimusneuvottelut Endeavorin kanssa ENCompassin hankinnasta ovat edenneet hitaasti, sillä Z39.50-tuen tekninen toteutus on osoittautunut oletettua hankalammaksi kysymykseksi.

Päivi Kytömäki kertoi, että Oulun yliopistossa asiantuntijaryhmä tutkii DOMSin käytettävyyttä yliopiston eri toiminnoissa. Selvitys valmistuu alkuvuodesta 2004. Helsingin yliopistossa on tekeillä DOMSin käyttöön liittyvä selvitys E-thesis palvelun kehittämisestä.

5.3. Ohjausjärjestelmä

Kristiina Hormia-Poutanen kertoi, että ohjausjärjestelmän suunnittelu ei ole edennyt. Valmiin lopullisen mallin suunnittelun sijasta olisi helpompaa hahmottaa ohjausjärjestelmän rakentaminen vaiheittain. Kaikkien kirjastosektoreiden tulisi olla mukana keskusteluissa.

6. Tietokarttahanke

Suunnittelijan tehtävään on valittu YTK Merja Hyödynmaa 1.11.2003 alkaen 4 kk:ksi. Ohjausryhmään kuuluvat Vuokko Palonen (pj.), Pentti Vattulainen, Anneli Ahtola, Raine Wilén, Sara von Ungern-Sternberg, Esa-Pekka Keskitalo ja asiantuntijajäsenenä Ari Rouvari.

Ohjausryhmän tehtävänä on ohjata hankkeen organisointia ja toteutusta. Ohjausryhmä laatii yhdessä suunnittelijan kanssa konkreettisen hankesuunnitelman ja rahoitussuunnitelman. Ohjausryhmä raportoi hankkeen etenemisestä yliopistokirjastojen neuvostolle.

7. Keskuskirjastopäätöksen kumoaminen

Anne Luoto-Halvari kertoi Turun neuvottelupäivillä, että opetusministeriössä valmistellaan valtioneuvoston keskuskirjastopäätöksen (Vnp 719/1972) kumoamista yliopistokirjastojen rakenteellisen kehittämisen työryhmän muistion (v:lta 2000) pohjalta. Kirjastot voivat esittää opetusministeriölle näkökantojaan siitä, miten keskuskirjastotehtäviä tulisi hoitaa ja rahoittaa.

Turun neuvottelupäivillä ja sen jälkeen sähköpostitse käydyssä keskustelussa on tuotu esiin sitä, että kirjastojen palvelujen saatavuus verkon kautta ja verkostomainen toimintatapa on tarjoaa uusia mahdollisuuksia. Esimerkiksi tietokarttahankeen avulla voidaan uudella tavalla hallita valtakunnallista aineistotarjontaa ja tehostaa kirjastojen kokoelmayhteistyötä. Se, että kirjastot tarjoavat aineistoja ja palveluja myös oman yliopistonsa ulkopuolisille käyttäjille, tulisi nähdä osana yliopiston yhteiskunnallista palvelutehtävää (ns. kolmas tehtävä) ja tulisi sen vuoksi ottaa mukaan yliopistojen ja opetusministeriön välisiin tulosneuvotteluihin. Tämän toteutumiseksi on kuitenkin nähty tarvittavan opetusministeriön ohjausta.

Keskusteltiin keskuskirjastotehtävien merkityksestä ja niiden rahoituksesta nykyisessä tilanteessa. Keskustelussa nostettiin esiin ajatus perusaineistojen hankkimisesta eri tieteenaloille ja FinELibin keskitetyn rahoituksen käyttämistä näiden aineistojen hankintaan. Vastuista voidaan sopia verkostossa ja yhteistoiminnalla varmistaa palvelujen saatavuus.

Päätettiin valmistella neuvoston kokoukseen lausunto opetusministeriölle siitä, miten keskuskirjastotehtäviä tulisi hoitaa keskuskirjastopäätöksen kumoamisen jälkeen.

8. Neuvoston kokoukset

8.1. Neuvoston kokous Joensuussa maanantaina 10.11. klo 9-16. Kokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

- tiedoksi palkkausjärjestelmän uudistuksen tilanne, tekijänoikeuslain muutosehdotus, vapaakappalelain muutosehdotus
- Nelli-portaali & DOMS & Voyager -triangelin asiat
 - o ajankohtaista
 - o ohjausjärjestelmä
- Verkko-opetus ja informaatiolukutaito
 - o esittelyt Joensuun yliopiston atk-passista ja TieDot-hankkeessa tuotetusta HistDot-verkkokurssista
 - o Informaatiolukutaitohanke (Kaisa Sinikara)

- o Tiedonhaun ja -hallinnan verkko-oppimateriaalihanke (Irma Reijonen)
- Tieteellinen julkaisutoiminta
 - o FinnOA-työryhmä, SPARCin jäsenyys Kristiina Hormia-Poutanen
 - o Open Access terveystieteiden kannalta: BioMed Central (Pirjo Rajakiili)
- Keskuskirjastotehtävien hoito ja rahoitus

Joensuun kokouksen yhteydessä pidetään myös Linnea2-konsortion yleiskokous.

8.1. Neuvoston seuraavan kokouksen ajankohta sovitaan Joensuun kokouksessa. Tiedossa on seuraavat alkuvuoden 2004 tilaisuudet:

- o 8.–9.1. Vapaa pääsy tieteelliseen tietoon – seminaari Open Access -julkaisemisesta
- o HYK:n järjestämä ulkoisen rahoituksen –seminaari tammi-helmikuu 2004
- o 23.–24.3. Virtuaaliyliopistopäivät
- o 26.–28.4. NCSC Nordic Conference on Scholarly Communication Lundissa
- o HYK:n järjestämä kansainvälisten hankkeiden seminaari (mm. TEL)

9. Muut asiat

9.1. European Library Advisory Board

Endeavor on kokoamassa eurooppalaisten kirjastojen edustajista European Library Advisory Boardia, jonka tehtävänä on kehittää ja ideoida uusia palveluja. Kirjastot voivat ehdottaa jäseniä Boardiin. Ehdotusten määräaika on jatkettu. Työvaliokunnan näkemyksen mukaan ehdokkaalla tulisi olla mahdollisimman suora yhteys kirjaston asiakaspalveluun ja sitä kautta tietoa palvelujen kehittämistarpeista.

Työvaliokunta päätti ehdottaa European Library Advisory Boardin jäseneksi Linnea2-konsortion puheenjohtajaa TKK:n ylikirjastonhoitajaa Ari Muhosta.

9.2. Osaamiskartoituksen tekeminen

Keskusteltiin yliopistokirjastoissa tarvittavan osaamisen kartoittamisesta. Valtipa-kirjastoissa ja joissakin yleisissä kirjastoissa on tehty osaamiskartoituksia, mutta yliopistokirjastoissa vastaavia ei ole tehty. Päätettiin ottaa Joensuun kokouksen listalle osaamiskartoitusta suunnittelevan työryhmän perustaminen.

10. Työvaliokunnan seuraava kokous

Seuraava kokous pidetään 8.12. klo 12 Helsingissä. Käsiteltäviksi asioiksi ehdotettiin vanhojen kirjojen projektin käynnistämistä ja kuntokartoitusta ja maksupalveluasioiden käsittelemistä kaukopalvelun näkökulmasta.

11. Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päätti kokouksen 13.30.